

Доц. др Бисера Јевтић

Висока школа струковних студија

UDK: 371.95

за васпитаче Крушевац

ISSN 1820 - 1911, 14 (2008), p. 231-241

Филозофски факултет Ниш, Департман за педагогију

СТРУКТУРА МЕТОДЕ ПОДСТИЦАЊА ДАРОВИТОСТИ У ПОРОДИЧНОМ ВАСПИТАЊУ

Промене у модерном друштву знатно су се одразиле на структуру породице и односе међу њеним члановима, будући да је породица у константној интеракцији са околином и мења се заједно са друштвом у којем егзистира.

Начин на који особа комуницира и њено понашање, свакако су зависни од темперамента и индивидуалних особина, међутим, искуство стечено у породици итекако утиче на формирање приступа васпитању јер се родитељи нађу у ситуацији да несвесно употребљавају оне методе васпитања којима су и сами били изложени. Ту тврдњу потврђује породични терапеут Јеспер ЈУУЛ на темељу стеченог искуства радећи у Центру за породичну терапију те наглашава: "Способност спонтаног одношења с равноправним достојанством према одраслом партнеру или дјетету овиси, као и многе друге ствари, о искуству које носимо из обитељи у којој смо одрасли и о моделима улога које смо тамо видјели" (Ј. Јуул, 1996, 39).

Традиционалан начин поступања са децом обележен строгим правилима и немогућношћу детета да изрази своје мишљење, замењују другачије методе васпитања. Наиме, модерног родитеља, за разлику од традиционалног, може се окарактерисати као пуно освештенију и информиранију особу која се, уместо унапред одређеним циљевима у васпитању и приступу детету, често користи методама васпитања, узимајући у обзир дететов темперамент, његове индивидуалне жеље и потребе.

Породицу и њену улогу у развоју и формирању личности, њено место у систему образовања и учења, потребно је сагледавати са једног ширег аспекта, не занемарујући њену улогу у развоју и васпитању деце до поласка у школу. Породицу је нужно посматрати као будући центар за учење.

Надареност је потенцијал који се може развијати и остваривати уз подршку подстицајних партнера, у нашем случају родитеља и породичног окружења, чији се значај подстицања развоја и надарености може разматрати и истраживати са више аспеката. Ваља имати на уму и оне концепте и емпиријске налазе који се не баве директно феноменом даровитости. Приступ и истраживања су хетерогени, с обзиром на теоријске оквире и методолошке одлике истраживања.

Даровити појединци имају специфичне особине личности које доприносе исказивању даровитости. При томе се највећи значај придаје специфичној мотивацији за рад. Она се исказује у изричитој усмерености према циљу у активности која је предметом специфичног интереса, као и у изузетној радној енергији. Од постигнућа, које се сматра показатељем даровитости, не очекује се само да буде високо изнад просека, него да представља креативни допринос подручју у коме се јавило. Место међусобног преклапања изнад просечно развијених способности, особина личности, посебно специфичне мотивације за рад и креативности, ствара простор за исказивање даровитости у специфичним подручјима активности тзв. тропрстенаста концепција даровитости.

Даровита деца су у стању да иду чак и преко граница својих могућности да би постигли нешто што је за њих веома важно или што представља њихов смисао живота. Наравно, у таквим ситуацијама им је потребна подршка и разумевање родитеља, и то више у ситуацијама када доживе неуспех, него када га постигну. То је велика лична храброст да се живи у простору између "шта јесте" и оног "шта треба да буде", у сталном настојању да се постигне ово друго или му се бар што више приближити.

Задатак и улога родитеља није у томе да заштите децу од неуспеха, патњи, тешкоћа, већ да кроз различиту структуру методе подстицања, помогну им у бољем упознавању себе, својих јачих и слабијих страна, како да постављају своје циљеве и стандарде којима теже и да их подржавају у уверењу да они имају довољно унутрашњих снага да то постигну. Родитељ такође треба да помогне даровитом детету да разликује перфекционистичке ставове према себи и према другима, указивањем на то да је у реду постављати и имати високе

стандарде за себе, али је исто тако неоправдано очекивати од других да се прилагођавају и следе нечије стандарде.

У раду ћемо навести неке сугестије на тему: Како родитељи треба да поступају са даровитом децом и то на основу практичне опсервације структуре методе подстицања у породичном васпитању.

Претпоставили смо да у структури различитих васпитних поступака методе подстицања у породичном васпитању доминирају методе усмерене на развој личности у односу на оне које утичу на формирање понашања личности.

Ради проверавања ове хипотезе анализирали смо одговоре испитаника из инструмената SPP_P (скала процене подстицања у породици) и VPP_P (васпитни поступци подстицања у породици).

Као метод за тестирање ове хипотезе користили смо факторску анализу, тачније Промакс (Promax) ротацију а интерпретацију резултата истраживања дајемо на основу структуре матрица. У процедури иницијално су укључене све тврдње које представљају индикаторе за васпитне поступке подстицања у породици. На основу анализе главних компонената из финалне обраде избачени су ајтеми који у процесу екстракције нису задовољавали критеријум пристојне корелације. Ајтеми који су у финалној изради укључени дати су у табели 1.

На основу екстракције оправдавамо коришћење наведених ајтема у факторској анализи. Метода екстракције има за задатак да у иницијалној фази факторске анализе системом интерних корелација идентификује специфичну тежину сваког ајтема (вредност екстракције) при чему је иницијална вредност потпуна (1). Тај метод је саставни део факторске анализе и од кључног је значаја за будућу процедуру на којој почива факторска анализа.

У анализу главних компонената индикатора васпитних поступака, укључени су сви ајтеми из упитника за испитивање примене васпитних поступака методе подстицања у породичном васпитању. Екстраховани ајтеми, узети скупа, објашњавају скалу процене васпитних поступака у породици за методу подстицања.

У табели 1 дат је приказ коефицијената комуналитета, односно колико сваки ајтем објашњава васпитне поступке подстицања у породици.

Табела 1. Васпитни поступци подстицања у породици

	Иницијални комунитет	Допринос варијабле факторима
SPP_P: брига и указивање на поступке	1.000	.522
SPP_P: подстицање на размишљање и опредељенје	1.000	.417
SPP_P: разговор и указивање на пожељна понашања	1.000	.439
SPP_P: разговор са аргументацијом	1.000	.447
SPP_P: пример родитеља	1.000	.502
SPP_P: подстицање на захтеве родитеља	1.000	.540
SPP_P: указивање на поступке и уважавање ставова	1.000	.611
SPP_P: приhvatanje ставова и подстицање на самосталност	1.000	.591
SPP_P: слобода одлуке	1.000	.561
SPP_P: измена понашања и указивање на будуће теškoће	1.000	.502
SPP_P: подстицање вредности и својства личности	1.000	.440
SPP_P: истрајање на решавању проблема	1.000	.513
SPP_P: искреност родитеља	1.000	.627
SPP_P: равноправност као саговорника	1.000	.484
SPP_P: одговорност при доношењу одлука	1.000	.511
SPP_P: охрабривање родитеља за одлуке	1.000	.602
SPP_P: награђивање	1.000	.427

Легенда:

SPP_P – скала процене подстицања у породици

Структуру главних компонената добили смо коришћењем **факторске анализе** да бисмо из свих варијабли (васпитних поступака) издвојили мањи број компонената, тј. фактора, јер смо предпоставили да се наведене варијабле могу свести на мањи број латентних структура које их уједињују и дају им смисао. Из матрице интеркорелација варијабли методом главних компонената екстраховали смо 17 фактора (онолико колико има варијабли). На основу латентних коренова фактора чија је вредност већа од један, издвојена су прва три фактора. Њих смо затим ротирали "Promax" поступком и добили следеће вредности приказане у табели 2.

Табела 2. Обухват варијансе анализираног система варијабли

Број фактора	Иницијани комуналитет			Екстрахована сума квадрата		
	Укупно	% варијансе	Кумулативни %	Укупно	% варијансе	Кумулативни %
1	5.184	30.496	30.496	5.184	30.496	30.496
2	2.212	13.011	43.507	2.212	13.011	43.507
3	1.340	7.883	51.390	1.340	7.883	51.390

У табели 2. укупна екстрахована варијанса за три издвојена фактора за које је засићење (>1) износи 51,39% или 8.736 од максимално могуће варијансе чија је вредност 17.00 (100%). Другим речима преко 48% варијансе није структурирано због малих комуналитета и мало објашњене укупне варијансе. Као критеријум за статистички значајна засићења користили смо оне ајтеме чија је вредност (>0.50), из чега следи да је модел репрезентативан.

Први фактор са структуралног становишта има највишу специфичну тежину 5.184 или 30,49%, други фактор заузима специфичну тежину 2.212 или 13,01%, док трећи фактор има најмању специфичну тежину 1.340 или 7,88%.

Служећи се овим критеријумима добили смо следећу структуру матрице са компонентама из које се могу идентификовати фактори – табела 3.

Табела 3. Васпитни поступци подстицања у породици које идентификују фактори

	Број фактора		
	1	2	3
SPP_P i VPP_P: briga i ukazivanje na postupke	.517	.125	.641
SPP_P i VPP_P: podsticanje na razmišljanje i opredeljenje	.278	.181	.603
SPP_P i VPP_P: razgovor i ukazivanje na poželjna ponašanja	.313	.006	.659
SPP_P i VPP_P: razgovor sa argumentacijom	.663	.106	.330
SPP_P i VPP_P: primer roditelja	.567	.033	.615
SPP_P i VPP_P: podsticanje na zahteve roditelja	.456	.364	.540
SPP_P i VPP_P: ukazivanje na postupke i uvažavanje stavova	.667	.549	.273

SPP_P i VPP_P: прихватање ставова и подстицање на самосталност	.462	.708	.070
SPP_P i VPP_P: слобода одлуке	.092	.678	.193
SPP_P i VPP_P: измена понашања и указивање на будуће тешкоће	.702	.091	.340
SPP_P i VPP_P: подстицање вредности и својства личности	.156	.116	.623
SPP_P i VPP_P: истрајање на решавању проблема	.712	.236	.236
SPP_P i VPP_P: искреност родитеља	.779	.252	.184
SPP_P i VPP_P: равноправност као саговорника	.175	.675	.103
SPP_P i VPP_P: одговорност при доношењу одлука	.294	.650	.230
SPP_P i VPP_P: охрабривање родитеља за одлуке	.687	.508	.130
SPP_P i VPP_P: награђивање	.651	.137	.311

Легенда:

SPP_P – скала процене подстицања у породици

VPP_P – васпитни поступци подстицања у породици

Уочава се да **први фактор** (табела 3) конституишу формулације у којима су: аргументовани разговор (0.663), указивање на поступке уз уважавање дечијих ставова (0.667), саветовање о начину промене понашања указујући на могуће тешкоће (0.702), сугерисање у истрајности на решавању проблема (0.712), искреност родитеља (0.779), охрабривање од стране родитеља за доношење одлука (0.687) и награђивање (0.651).

На основу засићења васпитних поступака и садржаја варијабли, први фактор смо назвали **антиципација**, зато што коришћење ових васпитних поступака у синтетичком смислу представља једну врсту антиципације посредством којим се утиче на испитанике.

Други фактор (табела 3) конструишу следеће варијабле: подстицање на самосталност (0.708), слобода одлуке (0.678), равноправност детета као саговорника (0.675), лична дечија одговорност при доношењу одлука (0.650). Овај фактор карактеришу слобода мисли и осећања, одговорност деце, самосталност, самоконтрола, морална аутономија. Позивајући се на савремена схватања о осећању, овај фактор смо назвали **еманципација**.

Као значајно за наш рад, истакли бисмо да подстицање на самосталност и саветовање о начину промене понашања указујући на могуће тешкоће, имају приближно иста засићења

на оба фактора. Охрабривања од стране родитеља за доношење одлука као и слобода одлуке детета имају идентична засићења.

На **трећем фактору** (табела 3) налазе се брига при усмеравању на понашање - указивање на поступке (0.641), подстицање на размишљање и опредељење навођењем очигледних примера (0.603), разговор и указивање на пожељна понашања на основу других примера (0.659), указивање на понашање личним примером (0.615), подстицање родитеља у слеђењу њихових захтева у понашању (0.540) и подстицање вредности и својстава личности у циљу правилног понашања (0.623).

На основу ових података можемо рећи да трећи фактор у највећој мери конституишу варијабле које се односе на развијање понашања личности. С тога смо овај фактор назвали **усмеравање понашања**.

Овако издвојени фактори методе подстицања у породичном васпитању објашњавају 51,31% варијансе. Појединачно, први фактор има највећи проценат учешћа у укупној варијанси (30,49%), што смо уочили кластер анализом. Структура прве главне компоненте коју смо назвали **антиципација** подразумева активност од стране родитеља - чији је ток унапред постављен. Основни задатак васпитања је усклађивање правих антиципација за касније поступке и обликовање одговарајућих васпитних поступака за њихово извођење. Антиципацију карактерише дијалог, алтруизам, мотивација, стимулација – когнитивна веза, што такође представља индикаторе савремених педагошких концепција.

Антиципација усмерава ток радње, служи као мерило успеха или неуспеха и игра улогу контроле. Ако се васпитањем схвати као изградња адекватног понашања моралне личности, може се рећи да је основни задатак усклађивање правих антиципација за касније поступке и обликовање одговарајућих васпитних поступака за њихово извођење.

Други фактор **еманципација**, учествује у укупној варијанси 13,01%, што значи да родитељи препуштају одговорност својој деци, дозвољавају им да самостално доносе своје одлуке, посматрају их као равноправне саговорнике. То нам може бити показатељ да се педагошки стил родитеља креће у правцу уважавања васпитаника и демократизације односа у породичном васпитању. Еманципација као конструктивно схватање о васпитању подразумева самоконтролу, самоодлучивање, разумевање дечијих потреба, слободу изражавања мисли и

осећања. Наведене способности поседују деца када достигну одређени степен зрелости као у нашем случају - у 8. разреду основне школе и 4. разреду средње школе. Према својој фреквентности, овај факторски скор заузима друго место у породичном васпитању.

Трећи фактор **усмеравање понашања**, најмање партиципира у породичном васпитању - објашњава се са 7,88% варијансе. У овом фактору видимо доминантност родитеља која је препознатљива по захтевима, наметању идеја и мишљења као и комуникацији која је углавном иницирана од стране родитеља.

У методолошком смислу постоји суштинска разлика између структуре и квантитета. Другим речима, није нужно да један феномен (у овом случају васпитни поступак) буде најчесталији самим тим што је најбоље структуриран. Из ових разлога ми смо паралелно са структуралном анализом и идентификацијом синтетичких модела подстицања у породици израдили и факторске скорове како би утврдили независно од структуралности, учесталост примене синтетизованих васпитних поступака подстицања (фактора). Факторски скорови јесу такозвани регресиони скорови што у основи значи да имају карактер три скорa (све вредности се идентичном алгоритму у односу на интеракцију у факторској анализи израчунавају тако да аритметичка средина целокупног фактора као варијабле буде 0, а стандардна девијација буде 1).

Табела 4 - Поређења фактора

Faktori	Poređenje faktora
Podsticanja u porodici: faktorski skor 1 - Anticipacija	.2343369
Podsticanja u porodici: faktorski skor 2 - Emancipacija	.1338839
Podsticanja u porodici: faktorski skor 3 - Usmeravanje ponašanja	.0604137

Легенда:

faktorski skor – сумарна вредност екстрахованих структура

Упоређивањем скорова у табели 4 које смо добили на основу факторске анализе можемо видети да, када је реч о подстицању у породици имамо комплементаран однос између структуре и учесталости. Другим речима **антиципација** као структурално најјачи метод најчешће се примењује у педагошкој пракси (0.23)

а затим следе **еманципација (0.13) и усмеравање понашања (0.06)**.

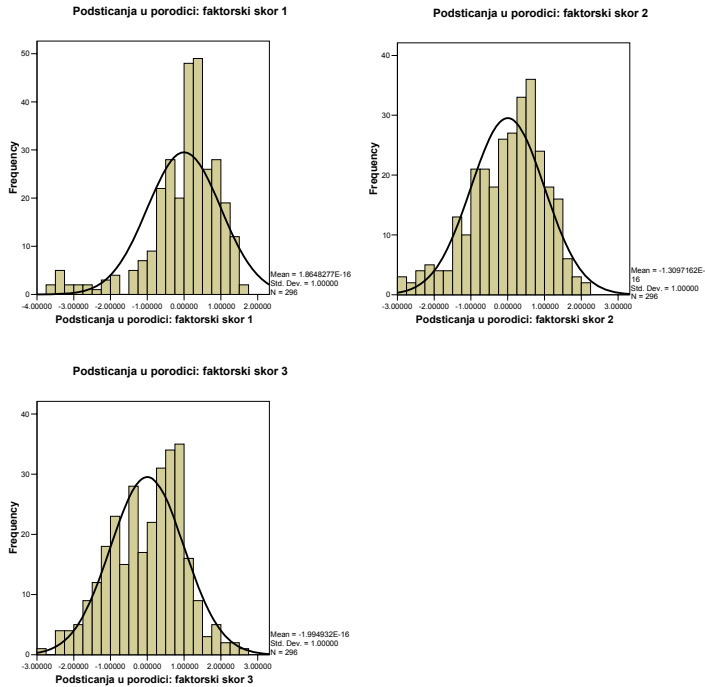
Резултати факторске анализе потврђују хипотезу да методе подстицања у породичном васпитању које су усмерене на развој личности доминирају у односу на формирање понашања. Наиме, антиципација као први доминантни факторски скор као и еманципација као други по реду, доминирају како са становишта структуре, тако и са становишта учесталости у односу на усмеравање понашања – трећи факторски скор.

Квалитативном анализом добијених резултата на основу процене испитаника примене васпитних поступака методе подстицања у породичном васпитању, закључили смо да **методу подстицања у целини** (у својој структури) чине метода антиципације, метода еманципације и метода усмеравања понашања. Свака метода има своје експлицитне индикаторе. Инклузивно деловање све три методе са својим васпитним поступцима, представља идентификацију методе подстицања у породичном васпитању. Метода подстицања је формативна метода у моралном развоју когнитивних, емоционалних, социјалних и радно-акционих компетенција личности.

Хипотеза је потврђена јер су резултати показали да у структури различитих васпитних поступака методе подстицања у породичном васпитању, доминирају методе усмерене на развој личности - метода антиципације и метода еманципације у укупној варијанси 43,50%. Ради јасног увида васпитних поступака подстицања у породици које идентификују фактори (факторски скор 1, 2, 3) представљамо дистрибуције фреквенција кроз хистограме.1.;2.;3.

Хистограм 1
Хистограм 3

Хистограм 2

У хистограму 1 и 2 дистрибуције фреквенција методе **антиципације** и методе **еманципације** представљају васпитни поступци методе подстицања који истичу савремене педагошке концепције: дискусија (искрен разговор и искреност партнера у комуникацији), разумевање детета и његових потреба, препуштање одговорности испитаницима, равноправност детета као саговорника (партнерски однос), самосталност, слобода у одлучивању, мотивација, саветовање. Родитељи су свесни да њихов позитиван допринос кретању деце ка моралној аутономији подстиче дечје морално мишљење и развијање целовите моралне личности.

Хистограм 3 представља дистрибуцију фреквенције васпитних поступака методе подстицања тј. **поуке** родитеља као посредника између онога што дете види и чује, али не разуме у довољној мери. У ситуацијама када деца нису способна да

схвате одређене вредност, правила понашања, родитељи представљају "свет одраслих и искусних".

Литература:

- Бранковић, Д. Илић, М. Милијевић, С. Сузић, Н. (1999): Педагошко-психолошке и дидактичко-методичке основе васпитно-обредовног рада, Бања Лука: Друштво педагога Републике Српске.
- Генц, Л. (1985): Васпитни поступци родитеља и развој неприхватљивог понашања, Опатија: Грунфор.
- Гојков, Г. Пасер, В. (1993): Педагошки стил породице у васпитању, Нови Сад: Педагошка стварност 1-2. 23-27.
- Grej, Dž. (2001): Deca su iz raja (prevod), Beograd: Moć knjige.
- Jull, J. (1996): Vase kompetentno dijete, Zagreb: EDUCA

